

Spremembe v življenju v času 1. svetovne vojne na Loškem

Izvleček

Prispevek osvetljuje spremembe in številne dobrodelne akcije, ki jih je sprožila 1. svetovna vojna. Sprejeti so bili številni novi zakoni, ki so prinesli omejitve na vseh področjih. Zaradi vsesplošnega pomanjkanja, tako na fronti kot doma, so bile organizirane številne dobrodelne akcije, ki so se jih udeleževali vsi, zlasti šolski otroci in mladina. Članice predvojnih dobrodelnih in ženskih društev so bile med prvimi, ki so skušale omiliti neznosne razmere vojakom in beguncem ter drugim pomoči potrebnim. Skrb za številne ranjence je med 1. svetovno vojno prevzela mednarodna organizacija Rdeči križ.

Abstract

Changes in everyday life, supply and charity in the first year of the First World War in Škofja Loka

The contribution sheds light on changes and the many charitable activities brought about by the First World War. Numerous new laws were adopted that brought restrictions in all fields. Because of the ever more general shortages, both at the front and at home, many charitable campaigns were organised in which everybody participated, especially school children and young people. Members of the pre-war charitable and women's societies were among the first that tried to alleviate the intolerable conditions of soldiers and refugees and others needing help. Care for the many wounded was undertaken during the First World War by the International Red Cross.

Spremembe in omejitve med 1. svetovno vojno

Poleti 1914 sta izbruh vojne in splošna mobilizacija globoko zarezala v že tako težka življenja ljudi. Več kot štiri leta trajajoča vojna se je dotaknila vseh, tako vojakov na bojnem polju kot tistih, ki so ostali doma. Številni so izgubili življenje ali postali trajni invalidi. Prve spremembe so se začele že z odhodom mož na

fronto, saj je to pomenilo pomanjkanje sposobne delovne sile. Za delo so morali poprijeti vsi, ki so ostali doma – starejši, za vojsko nesposobni moški, ženske in celo otroci. Vloga žensk v družbi se je s tem povečala. Poleg vzgoje otrok so prevzele skrb za vodenje domačega gospodarstva ali delale v tovarni; naenkrat so postale glava družine.

Otroci in mladina so bili nepogrešljivi pri kmečkih opravilih, ki so jih do takrat opravljali njihovi očetje, bratje in strici. Da bi lahko pomagali pri delu na polju, so se nekateri šolski odbori, zlasti podeželski, odločili, da se šolsko leto 1914/15 začne šele 3. novembra. Tudi na vseh loških šolah se je pouk pričel šele v začetku novembra, saj je Cesarsko - kraljevi okrajni šolski svet v Kranju na željo škofjeloškega krajevnega šolskega sveta odredil, »*naj se pouk prične šele po končanem večjem delu na polju.*«¹

Uvedeno je bilo vojno gospodarstvo. Po zakonu o služenju vojaške dolžnosti sta bila celotno prebivalstvo in gospodarstvo na razpolago vojski. Za preskrbo prebivalstva so bila ustanovljena aprovizacijska skladišča, uvedena je bila racionalna preskrba.²

Tudi na področju obrti in trgovine je prišlo do sprememb. Uvedeno je bilo podaljšanje delovnega časa, odpravljena je bila prepoved nedeljskega in prazničnega dela. Številne spremembe in omejitve so bile uvedene pri točenju alkoholnih pijač ter opravljanju gostilniške dejavnosti. Uveljavljeni so bili novi predpisi o peki kruha in peciva; sprva so peki in slaščičarji ter drugi prodajalci peciva lahko še dvakrat tedensko izdelovali kolače, krofe, potice, masleno testo, prepečenec in podobno.³ Že v začetku februarja 1915 so na Kranjskem prepovedali izdelovati pecivo⁴ in omejili porabo krušne moke, spomladi pa so uvedli še krušne nakaznice.⁵ Določene so bile najvišje dovoljene cene žita, moke in kruha.

Z začetkom vojne je vlada na Dunaju uvedla izredne gospodarske, politične in cenzurne ukrepe. Država je postala kupec in razdeljevalec surovin. V vsej monarhiji so razširili pristojnosti vojaških sodišč.

Pretnes je doživelo tudi družbeno življenje. Izhajanje nekaterih časnikov in neperiodičnih publikacij je bilo prepovedano. Delovanje društev je bilo omejeno, sokolska društva so bila celo prepovedana, nova društva pa se brez posebnega oblastvenega dovoljenja niso smela ustanavljati. Razpuščena je bila osrednja slovenska kulturna ustanova – Slovenska matica. Vsakršna javna zborovanja so bila prepovedana. Za procesije, svečane pogrebe in romanja so morali pridobiti dovoljenje politične oblasti.⁶

1 AUŠL, Kronika vnanje uršulinske šole v Škofji Loki, str. 243.

2 Svöljšak, Gospodarstvo, str. 69.

3 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62.

4 Budna, Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik. Leto 1915, str. 81.

5 Svöljšak, Gospodarstvo, str. 69.

6 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62.

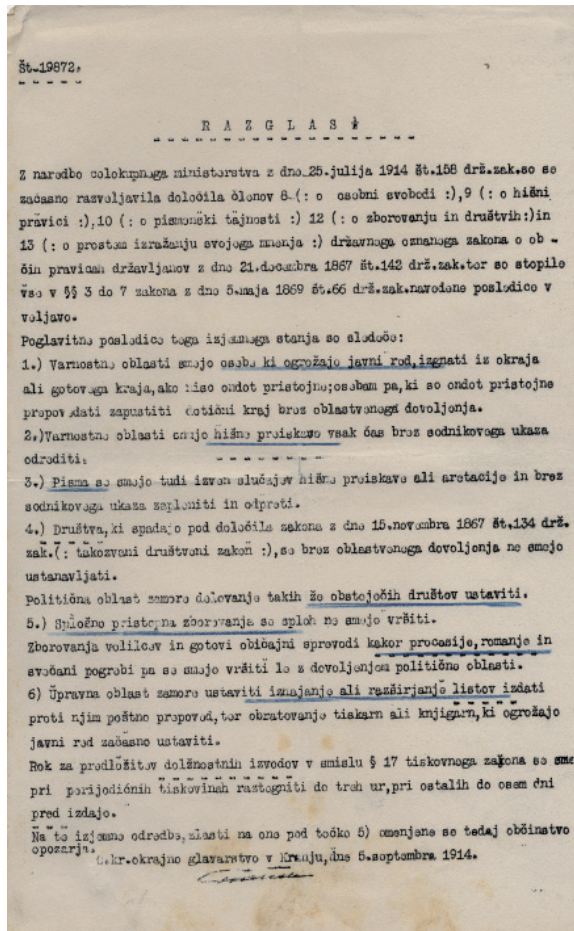
Izbruh vojne je pospešil sprejetje mnogih zakonov. Marsikateri od teh je bil že dolgo v pripravi, vendar zaradi različnih okoliščin ni bil sprejet. Tako je bilo tudi z zakonom, ki je prinesel številne novosti na področju dedovanja, skrbništva. Novi zakon je povečal vlogo žensk, saj so po novem lahko nastopale kot priče pri oporokah in notarskih listinah. Lahko so postale samostojne skrbnice otrok.⁷ Zaradi vojne so bili hitro uveljavljeni tudi zakon proti odedušanju in številni drugi zakoni. Potovanja, in na sploh gibanje ljudi, so bila podvržena strogim omejitvam. Številne ceste in poti so bile zaprte. Za potovanja v druge kraje je bila potrebna posebna dovolilnica. Železniški potniški promet je bil zmanjšan na minimum. Vse poti, železnice in drugi pomembni objekti po državi so bili zastraženi. V bližini mostov in predorov je veljal poseben režim, straže so lahko ustrelile vsakogar, ki se na klic ni ustavil.

Predvsem v večjih mestih, v Škofji Loki sprva še ne, so vse večje zgradbe preuredili v vojašnice ali bolnišnice. V Ljubljani so bile razmere zaradi številnih vojakov, ranjencev in beguncev še posebno slabe, čeprav je bila za zadnje Ljubljana le vmesna postaja. Z vstopom Italije v vojno in odprtjem soške fronte so tudi v Škofji Loki nastanili vojake in ranjence. Prostore uršulinske šole na gradu so poleti 1915 v le dveh dneh preuredili v vojaško rezervno bolnišnico.⁸ V bolnišnico so bili preurejeni tudi Krennerjeva tovarna sukna na Spodnjem trgu, prostori deške šole v današnji Klobovsovi ulici in druge stavbe.⁹

7 *Domoljub*: slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo, 1914, letnik 27, številka 43, 22. 10. 1914.

8 AUŠL, Kronika vnanje uršulinske šole v Škofji Loki, str. 257.

9 ZAL-ŠKL, ŠKL 168, t. e. 10, šolska kronika.

Prva stran razglaša o spremembah zakonov na področju osebne svobode, javne varnosti, delovanja društev.

(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Preskrba in dobrodelnost med 1. svetovno vojno

Da bi razmere omilili in ker so vojaki na fronti in prebivalstvo doma potrebovali pomoč, so bili takoj po izbruhu vojne na državni ravni ustanovljeni preskrbovalni uradi in skladi, ki so zbirali in razdeljevali dobrine ter denarne prispevke. Že avgusta 1914 je bil pri c.-kr. vojnem ministrstvu ustanovljen vojni oskrbninski urad oziroma vojno-oskrbovalni urad, ki je skrbel za pomoč družinam vpoklicanih vojakov in zbiranje vseh oblik prostovoljne pomoči, razen za ranjence in bolnike, za katere je poskrbel Rdeči križ.¹⁰ Država, občine in cerkev so organizirale številne dobrodelne nabirke denarja, prehranskih nadomestkov, obleke, obutve in kovin.

Po župnijah so že poleti organizirali nabirke za Rdeči križ in podporo družinam vpoklicanih rezervistov. V žabniški župniji so prvo zbirko darov, v skupnem znesku 145 kron, poslali podružnici Rdečega križa v Kranju, 52 kron 10 vinarjev pomožnemu odboru za starološko občino za podporo družinam in 4 krome 20 vinarjev v Občino Stražišče.¹¹ Ko so poleti 1914 v naše kraje v velikem številu prišli gališki begunci, so po župnijah organizirali nabirke tudi zanje. Za begunce so zbirali predvsem denarne prispevke, ki so jih pošiljali Pomožnemu odboru za begunce iz Galicije in Bukovine v Ljubljani, ta pa jih je razdelil med begunce. Poleg denarnih prispevkov so zanje zbirali še obleko, posteljnino in živila; zbrano so že v občinah razdelili tam živečim beguncem. V župniji Stara Loka so med 30, tam nastanjenim beguncem, razdelili več vozov obleke, posteljnine in živil.¹² Ponekod so beguncem pomagali tudi z brezplačno nastanitvijo, denar, ki bi jim sicer pripadal, pa so porabili za nakup obleke in obutve. V župniji Sora pri Medvodah so pozno jeseni 1914 razen posteljnine in drugega nabrali še 600 kron v denarju.¹³

O svojem karitativnem delovanju so morali župniki poročati škofovskemu ordinariatu.¹⁴ Nudili so duhovno in psihološko podporo ženam vpoklicanih vojakom, pomagali izpolnjevati obrazce in pisati prošnje za podporo ter poizvedovali o pogrešanih pri poizvedovalnem uradu Rdečega križa.

Zaradi pretrgane pomorske povezave je bila dobava pravega čaja nezadostna, zato je bil septembra 1914 objavljen razglas o zbiranju robidovega listja, ki bi ga uporabili kot nadomestilo za čaj za vojake na bojnem polju. Prebivalstvo, predvsem šolsko mladino, so pozivali, naj pod nadzorom učiteljev nabere čim več robidovja. C.-kr. deželni šolski svet za Kranjsko je 23. septembra 1914 izdal poziv vsem šolskim vodstvom, naj organizirajo nabiranje robidovega listja. Po občinah so nato skupaj z učiteljstvom izdelali podroben načrt nabiranja in določili zbirna mesta. Zbrano sveže listje so sušili na soncu ali prepihu in ga shranili do oddaje.

10 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62.

11 Kronika župnije Žabnica, str. 25.

12 Florjančič (ur.), *Več kot tisoč let*, str. 207.

13 Budna, Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik, str. 113–130.

14 Kronika župnije Žabnica, str. 31.

Dekleta in žene so vsa vojna leta pletla volnene obleke in druge izdelke za vojake. Na fotografiji so gojenke uršulinske šole v Škofji Loki, ki pletejo za vojake. Fotografija je nastala leta 1915.

(hrani: Arhiv uršulink Škofja Loka)

Po šolah so se različno zavzeto lotili nabiranja. Soriški otroci so pod vodstvom učitelja Josipa Primožiča odšli v davško in soriško srenjo in nabrali 16 vreč suhega robidovega listja, ki je tehtalo 95 kilogramov.¹⁵ Otroci iz šole v Selcih so ga nabrali precej manj, samo 33 kilogramov.¹⁶ Tudi iz Bukovščice so poslali županstvu v Selca le 30 kilogramov posušenega robidovega listja.¹⁷ Učenke uršulinskih šol v Škofji Loki pa kopriv, robidovega in jagodovega listja ter gozdnih sadežev niso nabirale »... ker jih učiteljice niso mogle nadzorovati.«¹⁸ Notranje ministrstvo je 2. novembra 1914 odločilo, da ni več primeren čas za nabiranje robidovega listja in naj akcije prekinejo.¹⁹ Tovrstne nabiralne akcije so se potem v velikem obsegu nadaljevale spomladi 1915.

Šolske otroke in mladino so vključevali še v razne druge dobrodelne akcije, organizirane v podporo vpoklicanim vojakom, vdovam in sirotam. Organizacijo in izvedbo akcij je šolska oblast nalagala učiteljem, od katerih je bila v veliki meri odvisna njihova uspešnost.

15 ZAL-ŠKL, ŠKL 207, t. e. 1.

16 ZAL-ŠKL, ŠKL 225, t. e. 1.

17 ZAL-ŠKL, ŠKL 203, t. e. 1.

18 Nune so takrat še imele papeško klavzuro, ki razen v izrednih primerih ni dopuščala izhoda. Za dovoljenje za izhod (v izrednih primerih) je bilo treba prek krajevnega škofa prositi Kongregacijo za škofo in redovnike pri Svetem sedežu. Vir: AUŠL, Kronika vnanje uršulinske šole v Škofji Loki, str. 276.

19 ZAL-LJU, LJU 489, t. e. 2211 (fasc. 2063), fol. 275.

Prve akcije podpore so se začele med poletnimi počitnicami leta 1914 in se nadaljevale jeseni. Gojenke uršulinske šole v Škofji Loki so v tem času izdelovale zimsko volnena oblačila za vojake. Potrebno volno so priskrbeli njihovi starši in predstojništvo samostana. Nabiralnici c.-kr. vlade za Kranjsko v Ljubljani so poslale 154 oblačil. Učenke so pletle tudi za svoje, zanje so napletle več kot 50 oblačil.²⁰ 47 deklic od Sv. Lenarta je čez zimo za vojake napletlo 24 snežnih oglavnic in 7 parov kolenic.²¹

Vsi dečki in deklice so šivali papirnate podplate kot podlogo za v čevlje, ki so jih poslali vojno-oskrbovalnemu uradu v Ljubljano. Pri Sv. Lenartu so izdelali 325 parov,²² v Bukovščici 1000 parov²³, gojenke pri uršulinkah v Škofji Loki pa okoli 9000. Nekateri učenci so od hiše do hiše zbirali različne kovine, npr. svinec, baker, kositer in medenino. Otroci iz Bukovščice so 36 kg nabranih kovinskih predmetov oddali županstvu, kjer so jih sortirali in nato poslali vojaškim obla- stem v Gradec.²⁴

Članice predvojnih dobrodelnih in ženskih društev so bile med prvimi, ki so skušale vojakom, beguncem in drugim pomoči potrebnim omiliti neznosne raz- mere; taka sta bila npr. Damski odbor in dekleta iz Marijine družbe. Damski oziro- ma gospejini odbori so bili ustanovljeni po vseh večjih krajih na Kranjskem, in sicer z namenom zbiranja darov v naravi in denarju v korist vojno-oskrbovalnega urada c.-kr. vojnega ministrstva na Dunaju.²⁵ V Kranju, Trziču, Škofji Loki in Železnikih so take odbore ustanovili decembra 1914. Najrazličnejše blago v naravi, kot npr. jajca, raznovrstno zelenjavo in sadje, kokoši in zajce, med, maslo, klobase, cigarete idr., so pošiljali neposredno bolnišnicam za ranjence ali naprej vojno- oskrbovalnemu uradu v Ljubljano, ki je blago razdelil potrebnim. Iz dela zbranega denarja so nabavljali volno in pletivo. Iz volne so otroci po šolah pod vodstvom učiteljic pletli toplá volnena oblačila in druge volnene izdelke. Nekaj so jih razde- lili kar družinam vpoklicanih vojakov v domačih krajih. Natančna poročila o uspe- hih zbiralnih akcij in razdeljenih darovih so bila redno objavljena v časopisih.²⁶

Med 1. svetovno vojno je bila zelo dejavna mednarodna dobrodelna organi- zacija Rdeči križ. Pomagala je iskati pogrešane, organizirala zdravstveno oskrbo itd. Prevzela je tudi vso skrb za obolele in ranjene vojake. Med 1. svetovno vojno je bil Rdeči križ na Kranjskem organiziran kot »*Deželno in žensko pomočno dru- šтво Rdečega križa za Kranjsko*«, s sedežem v Ljubljani in številnimi podružnica- mi po vsej Kranjski.²⁷

20 AUŠL, Kronika vnanje uršulinske šole v Škofji Loki, str. 245.

21 ZAL-ŠKL, ŠKL 199, t. e. 1, a. e. 1.

22 ZAL-ŠKL, ŠKL 199, t. e. 1, a. e. 1.

23 ZAL-ŠKL, ŠKL 203, t. e. 1.

24 ZAL-ŠKL, ŠKL 203, t. e. 1.

25 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62.

26 *Gorenjec*, št. 51, 18. 12. 1914.

27 Kobe - Arzenšek, Pregled zgodovine Rdečega križa na Kranjskem, str. 53-61.

L. 551/4208.

Vsem županostrom.

v rednost mi objavo večkrat zaporedoma po krajni navadi.
Čreda se ob enem ustanovitev damskih odborov v Kranju,
Škofji Loki, Trziču in Železnikih, ki boje tudi po deželi nabirali
prispevke v denarju in naturalijah.

Županstvo naj dotičnim damam gre kolikor mogore na
roko in si tudi samo prizadeva, da se po občinah kolikor mogore
prispevkov nabere.

Čoe dajavce v naturalijah naj se na primerneem kraju hrani,
po dovršeni rbirski pa o kakovosti in množini semkaj
poročā, nekakr bo okrajno glavarstvo zaradi odpošiljave
potrebno ukrenilo.

Denarni prispevki pa naj se sproti semkaj pošiljajo in se
v tem pogledu sporarja na tukl. odlok z dne 14. avgusta
1914 št. 219/ces.

L. G. okrajno glavarstvo v Kranju, dne 29. septembra 1914.

Obvestilo Okrajnega glavarstva v Kranju o ustanovitvi damskih odborov za zbiranje prispevkov
v Kranju, Škofji Loki, Trziču in Železnikih. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Rdeči križ je zbiral prostovoljne prispevke prebivalcev in jih oddajal na pristojna mesta. Z dobrodelnimi akcijami je številne bolnišnice in druge podobne zavode opremil s posteljami, zalagal s perilom, sanitetnim materialom in inventarjem. Nekaterim zavodom je v celoti kril stroške. V njih so, razen zdravnikov in poklicnih strežnic, pomagale številne pomožne prostovoljne strežnice, ki jih je za to nalogo (pod vodstvom zdravnikov) izobrazilo samo društvo. S številnimi oglasi je vabil dekleta, naj se javijo za razna dela v bolnišnicah. Primerna in zanesljiva dekleta so pomagale iskati tudi občinske oblasti, ki so okrajnim glavarstvom pošiljale sezname deklet, ki bi bila pripravljena vsaj mesec dni zastopj delati kot perice v ljubljanskih bolnišnicah. Plačano so imele hrano, prenočišče in stroške prevoza.²⁸ Z različnimi akcijami so vabili prebivalstvo, naj se v čim večjem številu vključi v Rdeči križ in pomaga po domovih zbirati prispevke.

Med vojno so imele veliko vlogo tudi transportne kolone Rdečega križa, ki so z vlaki ranjence in bolnike prevažale v ustrezne zavode. Na Kranjskem je bilo konec leta 1914 šest transportnih kolon, s 45 možmi. Bolnike in ranjence so v

28 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 62.

Avstrijska družba Rdečega Križa.

Pomagajte našim vojakom!

Koča je padla!
Kastelj je bila potrpetljiva Avstro-Ogrska,
ki jo je obdnevila von Štruga. Kastelj je bilo
spanje, širijo pripraviti do spoznanja.

CESAR je poklical naše sinove k zastavam.
Bojvali se bodo navdušeno in bodo – če bo bolec
moča – srtovali življenje in zdravje za avstrijsko
naroda, za nas!

Zato jo v teh dneh najsvetejša dolžnost, spominjati na
naše slavne armade, ki je odšla z
bodo pomočje **K ZMAGI!**

Vsak prebivalec te dežele, naj pripada ka-
taremukoli naroda, veri ali stranki, naj stori
po svojih močeh, da slajša trpljenje onih junakov,
ki so bili ranjeni za danovine ali se oboleli.

Avstrijski matje in žene so izpolnili vsak čas
s plemenito vdanoštpjo in srčno dolžnost.
Tako se glasi tarej vsem ljudem, ki so dobrega
srca, klic:

Pomagajte našim vojakom!

Posiljajte denar, obvezila, živila in okrepcila!

Da se bo to dele uspešnejše, ki se ne bo poročila via javnost, dosegla svoj smoter, tako naravno ustvariti

enotno, velikopotezno akcijo.

ker vsako razcepljenje moči slabi – tako
v vojni kakor pri pomočnem delu.

Da se taka enotnost in skupnost pomočne akcije

v vojni organizira in zagotovi, se jo svoječasnno
na podlagi **genfske konvencije in pod**
protektoratom našega cesarja ustanovi

Avstrijska družba Rdečega Križa.

Prišli je čas, ko naj Avstrijski Rdeči Križ pokaze, kaj do zamere.
V izpolnjevanju svoje laške naloge se obraca Rdeči Križ na

vsak zadrugo, korporacijo, družbo, društvo in posameznika, ki bodo
izrazili svojo prijaznost in častje.

Y provincah se pešiljajo: Denarni darovi za ranjene in obolele vojake deželne in gosposke pomočne društrom
Rdečega Križa in njene podružnice; v ljubli: Smotnostno ališ il. 3.

Obvezila, perilo, živila, okrepcila, tobak in vprejema v ljubli pišama Rdečega Križa
v Franc Jožefovem zavetstvu, Stara pot št. 3.

Samo na tak način bo dosežen plemeniti namen darovalcev.

Sodržavljani! Naloga Avstrijskega Rdečega Križa je laška! Izvika se bo ta, če vsak pomaga po svojih močeh in hitro pomaga, ki
vojni sebo naj vede hitreje ali bližje! Niti hitreje služiti v smotnosti naše velike dolžnosti: **SE** ustvariti inšitil avstrijski

Doma, dan 1. avgusta 1914.

Zvezno vodstvo avstrijske družbe Rdečega Križa.

Poziv Rdečega križa k zbiranju pomoči za vojake, ki so ga v slovenski in nemški različici objavili na velikih plakatih, velikosti 92 cm x 120 cm. (hrani: Zgodovinski arhiv Ljubljana)

bolnišnice prevažali z vozovi, posebnimi sanitetnimi vozili, avtomobili, breki in odprtimi vozovi. Pomagali so jim prostovoljni gasilci. Društvo je skrbelo tudi za okrepcila ranjencev, ki so jih vozili drugam, in je zanje na številnih postajah postavilo okrepevalnice.

Razglednica, ki prikazuje zbirno mesto za zbiranje pomoči. Razglednica je bila izdana v podporo Rdečemu križu, Vojno-oskrbovalnemu uradu in Pisarni vojne pomoči.

(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Ena od pomembnih nalog Rdečega križa je bilo posredovanje zvez med svojci in vojaki, skrbel je tudi za poizvedovanje in iskanje pogrešanih vojakov ter pošiljanje daril na bojišča.²⁹

V podporo Rdečemu križu so bile izdane številne razglednice, značke in razni kuponi.

Zaključek

Dlje kot je vojna trajala, večje je bilo pomanjkanje in potrebe po kakršni koli pomoči so večale. S tem se je povečevalo tudi število dobrodelnih akcij. Časopisi in oglasna mesta so bili polni pozivov in razglasov k zbiranju in izdelavi najrazličnejših stvari. Ljudje so zbirali praktično vse, kar se je dalo kakorkoli uporabiti. Nabirali so na primer: kosti, divji kostanj, listje in prapro, gozdne sadeže, kopri-ve, robidovo in jagodovo listje, najrazličnejše kovine, star papir, žepne robce in drugo perilo za vojake ter obleko za begunce. Dekleta in žene so pletle in šivale najrazličnejše izdelke za vojake na bojiščih, izdelovale kite iz slame, iz papirja pa odeje in podplate. Gojenke pri uršulinkah v Škofji Loki so med poletnimi počitni-

²⁹ Kobe – Arzenšek, Pregled zgodovine Rdečega križa na Kranjskem, str. 53–61.

camii leta 1915 po hišah zbirale žlice, vilice in nože za vojaško bolnišnico v Kranju (nabrale so 215 žlic, 192 vilic in 90 nožev). Hkrati so zbirale tudi podpise »onih, ki bi mesingaste možnarje zamenjali z železnimi, dobile so 11 podpisov«.30 Vsako leto so pripravljali božična darila za vojake in jih pošiljali vojno-oskrbovalnemu uradu pri c.-kr. vladi v Ljubljani. Zbirali so šivalni pribor, žepne robce, razglednice, nepogrešljive so bile cigarete in vžigalice ter svetinjice. Organizirali so tedne Rdečega križa, ob raznih priložnostih so izdajali značke in jih prodajali v dobrodelne namene. Med vojno se je razmahnila izdaja razglednic, ki so imele razen dobrodelne note tudi pomembno propagandno vlogo.

Prehranska kriza se je začela zaostrovati in spomladi 1915 so bile uvedene živilske nakaznice za vse kmečko prebivalstvo, v začetku leta 1916 so omejili še porabo sladkorja, od jeseni istega leta je bilo meso možno dobiti le na nakaznice, te so uvedli tudi za krompir.³¹ Z odredbami, opomini, razglasi in v časopisju so se vrstili različni nasveti, kako preudarno gospodinjiti, kaj saditi, kaj in kako kuhati. Tako so namesto mesnih priporočali mlečne in močnate obroke, uporabo mešane moke, sušenje sadja in kuhanja žganja, ponovno uporabo kavnih zavretkov in čajnih listov ter uporabo organskih odpadkov za gnojila.³²

Omejitve, ki so bile uvedene ob začetku vojne, so se še zaostrovale. Z različnimi ukrepi je država skušala čim več privarčevati. Da bi »omogočili racionalno izkoriščenje dnevne luči«, so maja 1916 uro premaknili za eno uro naprej. Uveden je bil t. i. poletni čas, kar poznamo tudi danes. Časopisi so pisali, da bodo avstrijske dežele s tem ukrepom privarčevale nad 100 milijonov kron.³³ Do konca vojne so vsako leto premaknili urine kazalce za eno uro naprej, le da so to storili že aprila.³⁴ Nad takšnim varčevanjem niso bili vsi navdušeni.

Zaradi pomanjkanja premoga so bile zimske in velikonočne šolske počitnice podaljšane. Za potrebe vojske so pobirali konje, delovne vole, seno in slamo,³⁵ ob koncu vojne so bile le redke cerkve, ki so še imele zvonove v zvoniku.³⁶

30 AUŠL, Kronika vnanje uršulinske šole v Škofji Loki, str. 246.

31 Svoltjšak, Gospodarstvo, str. 69.

32 Habjan, Gospodarstvo in aprovizacija v prvem letu prve svetovne vojne, str. 67.

33 Kronika župnije Sv. Lenart, str. 110.

34 ZAL-ŠKL, ŠKL 168, t. e. 10, a. e. 526; AUŠL, Kronika vnanje uršulinske šole v Škofji Loki, str. 274.

35 Budna, Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik. Leto 1915, str. 83.

36 Budna, Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik. Leto 1917, str. 94.

VIRI:

Arhiv uršulinskega samostana v Škofji Loki (AUŠL)

Kronika vnanje uršulinske šole v Škofji Loki.

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)

LJU 489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, t. e. 2211 (fasc. 2063).

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)

SI_ZAL_ŠKL/63, Občina Škofja Loka, t. e. 62.

SI_ZAL_ŠKL/168, Osnovna šola Škofja Loka – Mesto, t. e. 10, a. e. 526.

SI_ZAL_ŠKL/199, Osnovna šola Sveti Lenart, t. e. 1, a. e. 1.

SI_ZAL_ŠKL/203, Osnovna šola Bukovščica, t. e. 1.

SI_ZAL_ŠKL/207, Osnovna šola Sorica, t. e. 1.

SI_ZAL_ŠKL/225, Osnovna šola Selca, t. e. 1.

SI_ZAL_ŠKL/279, Zbirka fotografij in razglednic, t. e. 5, a. e. 153.

Drugi viri

Kronika župnije Sv. Lenart, str. 110.

Domoljub, 1914.

Gorenjec, 1914.

LITERATURA:

Budna, Nataša: Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik. V: *Loški razgledi*, 41, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1994, str. 113–130.

Budna, Nataša: Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik. V: *Loški razgledi*, 42, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1995, str. 79–99.

Budna, Nataša: Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik. V: *Loški razgledi*, 44 Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1997, str. 91–107.

Eržen Podlipnik, Elizabeta: Dobrodelnost in pomoč vojakom ter prebivalstvu na Kranjskem v prvem letu prve svetovne vojne. V: *Kuge, lakote in vojske – reši nas o gospod! : Kranjska v prvem letu velike vojne*, Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 2014, str. 61–66.

Florjančič, Alojzij Pavel (ur.): *Več kot tisoč let : kronika župnije Sv. Jurija Stara Loka*. Stara Loka : Župnijski zavod sv. Jurija Stara Loka, 2005.

Habjan, Hana: Gospodarstvo in aprovizacija v prvem letu prve svetovne vojne. V: *Kuge, lakote in vojske – reši nas o gospod! : Kranjska v prvem letu velike vojne*, Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 2014, str. 67–71.

Kobe - Arzenšek, Katarina: Pregled zgodovine Rdečega križa na Kranjskem. V: *Kronika* 14, Ljubljana : Zgodovinsko društvo za Slovenijo, 1966, št. 1, str. 53–61.

Svoljšak, Petra: Gospodarstvo. V: *Slovenci + prva svetovna vojna*. Ljubljana : Muzej novejšje zgodovine, 2010, str. 69–81.

Summary

Changes in everyday life, supply and charity in the first year of the First World War in Škofja Loka

The outbreak of war and general mobilisation in the summer of 1914 profoundly affected the already fairly difficult lives of people and brought numerous changes. The more than four year duration of the war impacted on everything, both soldiers on the battlefield and those that remained at home. The departure of the men to the front meant a shortage of qualified labour. Everyone that remained at home had to set to work. The role of women in society was thus increased. In addition to bringing up children, they took care of the management of the local economy or set to work in factories. Children and young people became essential in farm work. In addition to work in the fields, schoolchildren were involved in various charitable collections and campaigns, organised in support of army conscripts, widows and orphans.

A war economy was introduced. The state became the buyer and distributor of raw materials. Numerous new laws and restrictions were adopted. Military courts spread throughout the monarchy. Social life also underwent shock. Publication of some newspapers and non-periodic publications was forbidden. The functioning of societies was restricted, some were even banned. Travel, and in general the movement of people, were subject to strict restrictions. Many roads and trails were closed, railways and all the more important facilities were guarded. In larger towns, ever more major buildings were adapted into barracks or hospitals.

In order to alleviate conditions and because soldiers at the front and the population at home needed help, supply offices and funds were founded on a state level immediately after the outbreak of war. They collected and distributed goods and monetary contributions. The state, municipalities and churches organised numerous charitable collections of money, food substitutes, clothing, shoes and metal. The International Red Cross took over care of the wounded and helped in seeking the missing.